

بیست متل بیست افسانه

از سری افسانه‌های بختیاری

ابراهیم مکوندی

کافی است در زلال شب به تماشای مهتاب
بنشین و در گوی بلورین وجودت، حقیقت را
رویت کنی

تقدیم به مادر عزیزتر از جانم
همسر گرامی و ارجمندم
و
دختران گلم آتنا و آناهیتا

تقدیم به :

- تمامی آنان که در راه سربلندی و سرافرازی این آب و خاک از جان و مال خود گذشتند:
- شهیدان گنگون کفن ایران زمین از آغاز تمدن ایران باستان تا شهیدان دفاع مقدس که در آینده حقیقت سلحشوری
و دلاوریشان افسانه خواهد شد. این شهیدان اسطوره‌ی تمامی ملت‌ها خواهند شد.
و سردار سرلشکر شهید حاج علی هاشمی آنکه افسانه‌ی بیداریش را از زبان پسرانش می‌شنید.
- تقدیم به روح ملکوتی پدرگران قدوم مرحوم شادروان مشهدی آقاچان (آقاخان) مکتوبی که افسانه بزرگوارش
زبان زد خاص و عام می‌باشد.
و تقدیم به ایل آریایی تبار بختیاری که به حق می‌تواند فخر و مباهات ایران‌اند و همه مادران سرزمین پناهور ایرانی
زمین که خالق بی‌بدیل مثل‌ها و افسانه‌ها هستند.

- به یاد سربلندی و سرافرازی کود چوکه دال
سربزی و حاصل خیزی دشت پُر زرد،
- آبهای زلال و چشمه‌های کالوسه
- مردان و زنان افسانه‌ای و شیردل بختیاری
- تقدیم به روستای افسانه‌ای و همیشه جاویدم

مه سنبل
(چوکه دال)

فهرست

- دیباچه / ۹
مقدمه مؤلف / ۱۵
فرهنگ عامه / ۲۱
۱- متبل جون به تیغ (افسانه ی جهان تیغ) / ۲۵
۲- متبل شکالچی خوشبخت (افسانه ی شکارچی خوشبخت) / ۳۵
۳- افسانه ی دذر بی داو گل گلو زرد (دختر بی مادر و گوساله زرد) / ۴۳
۴- متبل ثمنی (افسانه ی ته تناری) / ۵۱
۵- افسانه ی هفت گو و یه دذو (هفت برادر و یک خواهر) / ۵۹
۶- متبل انس پری (افسانه ی انس پری) / ۶۵
۷- افسانه ی دذر هویری و بی گل هزاری (دختر خمیری و بی گل هزاری) / ۷۵

«بر طبق اقوال نویسندگان متقدم، برحسب ظاهر از دورترین ازمنه‌ی تاریخ دنیا این کوهستان پیوسته جایگاه نژادی از انسان‌های جنگجو و اسرار آمیز بوده است، که علیه اقتدار مادها و دیگر حکمرانان ستیزه‌گری کرده‌اند.

اسکندر مقدونی نیز با درّها، موانع غیرمنتظره و دشمنی سخت این اقوام کوهستانی مواجه شد.

با این همه زمانی که به بقایای شهرهای کهن و دیگر یادبودهای عهد باستانی در لرستان خاوری یا لرستان بزرگ و خوزستان، در مناطقی نظیر (پارسوماش) مسجد سلیمان، باغملک (منجیق)، مال (امیرایده) و دیگر مناطق نظری بیفکنیم، به این نتیجه می‌رسیم که زمانی این قسمت از کره خاکریز به درجه‌ای از تمدن بسیار بالاتر از آنچه تا کنون داراست، دست یافته بود.

اما تاریخ کما بیش در این موضوع مسکوت است. یا آنچه می‌گویند ناکافی است و اطلاعات مفیدی به ما نمی‌دهد تا بدان وسیله بتوانیم قضاوت کنیم.^۱ کنتکوروس اهالی ساکن در نواحی بختیاری را قبل از حمله‌ی اسکندر، اوکسین نامیده است.

خوزستان در روزگار هخامنشی و پیش از آن به دو ناحیه تقسیم می‌شد. شمال شرقی آنشان «نزان» نام داشت که دارای سرزمین‌های با صفا، خرم، کوهستانها و جنگل‌های فراوان بود و نواحی جنوبی آن که نواحی کرم و مرطوب داشت، ایلام نامیده می‌شد از الواحی که در حفاریات قرن اخیر در ویرانه‌های شهر بابل به دست آمده یکی از پادشاهان بابل که معاصر کوروش بزرگ بوده، بنام نونید، هنگامی که از فتوحات او یاد می‌کند، کوروش را پادشاه آنشان می‌نامد.

زیرا کوروش بزرگ پیش از آنکه حکومت ماد را متصرفی کند پادشاه پارس و آنشان بود. سپس دامنه‌ی حکومت خود را وسعت داده، ماد، لیدی، بابل و سرزمین‌های وسیع دیگر را تحت تسلط خود درآورد.

در روزگاری که ایلام به دست هخامنشیان افتاد، علاوه بر مادها و پارسیها که از شمال و خاور به آنجا راه یافتند.

طوایف و اقوام دیگری نیز هزاران سال قبل در آنجا سکونت داشتند. از جمله مادها که در کوههای بختیاری می‌زیستند و اکسی‌ها که قبایل شجاعی در مشرق ایلام بودند و هنگام حمله‌ی اسکندر و پیشروی او به سوی استخر، مردان جنگی اکسی بسیاری از سربازان مقدونی را کشتند و خسارات فراوانی به سپاه اسکندر وارد آوردند. سید محمد علی امام در ادامه نژادهای باستانی خوزستان به کیسیا اشاره نموده و چنین آورده است «کیسیا و آنان مردمانی بوده‌اند از سکنه کوهستان‌های شمالی خوزستان.

هردوت خوزستان را بنام آنان کیسیا نامیده است و مردمانش را کیسیان خوانده است. سرزمین بختیاری در دوران کهن پیوسته یکی از منطقه‌های آباد گیتی بوده است، بویژه

شهر ایزده که از دیرباز همچنان بصورت شهری آباد با برجا و استوار مانده است. از آثار باستانی و سنگ نبشته های فراوان در جای جای این منطقه همه چیز مشخص و هویدا می باشد.

به طور کلی شهرهای باستانی، ایزده، باغملک و مسجد سلیمان از جمله مراکز فرهنگی، سیاسی، علمی و خاستگاه تمدن ایران باستان می باشند.

و این را از آثار بجا مانده و از آن دوران می توان دریافت: اناری همچون، کول فره، اشکفت سلمان، گل چندار «شمی»، خُنگ اژدر «هونگ اژدر»، در ایزده، شهر تاریخی منجیق، بلوس (ابوالعباس) در باغملک، قلعه تاریخی محمد تقی خان در قلعه تل، سر مسجد، آثار تاریخی برد نشانده، کله زرین، قلعه بردی اندیکا، در مسجد سلیمان و چندین اثر باستانی دیگر.

این فقط نمونه ای از آثار بجا مانده در شهرهای بختیاری نشین می باشد که گواهی می دهد بر پیشینه ی فرهنگی ملت بزرگ بنام بختیاریها.

پروفسور گیرشمن در مصاحبه مطبوعاتی با روزنامه اطلاعات در مورد تاریخ تمدن ایران چنین می گوید: با کشف این آثار گوناگون در سر مسجد (مسجد سلیمان) راز بقای یک ملت متمدن و کهنسال آشکار می شود و جهانیان به این نکته مسلم واقف خواهند شد که ایرانیان باستان از نظر تمدن و فرهنگ در سطحی بالاتر از دیگر اقوام و کشورها قرار داشته اند.

یا از جهاتی دیگر صاحب تمدنی درخشان و فرهنگی بارور بوده اند.

سرزمین بختیاری، سرزمین پاک، مقدس و متمدن است که دلبران، رادمردان و شیرزان بزرگی را در آغوش خود پرورانده است.

مردم بختیاری در مدح و ستایش اجداد و نیاکان پاک نهادشان، افسانه ها و متل ها ساختند تا سینه به سینه نقل شوند و به دست ما برسند.

من هم به پاس آن همه بزرگی و پاکی اجداد نیک نهادمان، افسانه های بختیاری (متل های بختیاری) را تقدیم می کنم به همه ی بزرگ مردان و شیرزان یا اصالت بختیاری.